

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Klasik Türk Edebiyatı Özel Sayısı

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 3, Ekim/October 2022)

Enes İLHAN

Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi
enesilhan@nku.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4452-5717>

Klasik Türk Edebiyatında “Parmak Basmak/ Harfine Parmak Basmak” Deyimleri ve Anlam Çerçevesi

Meaning of the Idioms “Parmak Basmak/ Harfine Parmak Basmak” in Classical Turkish Literature

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 01.07.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 27.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.10.2022

Atıf/Citation

İlhan, E. (2022). Klasik Türk Edebiyatında “Parmak Basmak/ Harfine Parmak Basmak” Deyimleri ve Anlam Çerçevesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(3), 192-212.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1138988>

İlhan, E. (2022). Meaning of the Idioms “Parmak Basmak/ Harfine Parmak Basmak” in Classical Turkish Literature. *Journal of Academic Language and Literature*, 6(3), 192-212.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1138988>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu makale Creative Commons [Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (CC BY-NC-SA 4.0)
Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Öz

Deyimler, içerdikleri mecaz anlamlar itibarıyla ait oldukları dilin mana, çağrışım ve hayal zenginliğini ortaya koyan önemli kalıp ifadelerdir. Şiirde birtakım söz sanatlarının ve mana katmanlarının oluşumuna elverişli yapısı itibarıyla, klasik edebiyata mensup şairlerce de sıklıkla kullanılmıştır. Bu noktada şairler tarafından kullanılan kavram, tabir, deyim vb. kalıp ifadelerin her birinin sözlüklerde de yer aldığını söylemek mümkün görünmemektedir. Klasik edebiyat metinlerinde kullanılan bazı deyimlerin günümüze kadar ulaşmadığı yapılan incelemelerle tespit edilmektedir. Bazen de günümüzde de sıklıkla kullanılan bir deyimın klasik edebiyatta farklı mana ve çağrışımlara sahip olduğu görülmektedir. *Parmak basmak* ve *harfine parmak basmak* deyimleri de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Çalışmada, ilk olarak deyimlerin güncel manaları üzerinde durulmuş, basılı ve elektronik sözlüklerde deyimlere verilen karşılıklar derlenmiştir. Sonrasında deyimler köken itibarıyla sorgulanmış ve bu amaçla Arapça-Farsça bazı sözlükler gözden geçirilmiştir. Deyimlerin Türkçenin tarihî devirlerinde var olup olmadığı da ayrıca yapılan taramalarla belirlenmiştir. Son olarak şiir mecmuaları, tezkireler ve divanlardan temin edilen tanıklara göre deyimlerin, klasik edebiyatta sahip oldukları mana katmanları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: parmak basmak, harfine parmak basmak, deyim.

Abstract

Idioms are important words that reveal the richness of meaning, connotation and imagination of the language they belong to because of their metaphorical meanings. Due to its contribution to the formation of some rhetoric and meaning stratum in poetry, it has also been frequently used in classical literature. Concept, phrase, term etc. used in poetry it doesn't seem possible to say that each of the words is also included in the dictionaries. It is determined by the examinations that some idioms used in classical literature texts haven't reached the present day. Sometimes, it is seen that an idiom that is frequently used today has different meanings and connotations in classical literature. The idioms to “parmak basmak” and “harfine parmak basmak” should be assessed within this framework.

In this study, firstly, the current meanings of idioms were emphasized and the meanings given to idioms in printed and electronic dictionaries were gathered. Afterwards, the idioms were questioned in terms of origin and for this purpose, some Arabic-Persian dictionaries were reviewed. Whether the idioms existed in the historical periods of Turkish was also determined by the literature review. Finally, the meaning stratum of idioms in classical literature have been revealed on the examples obtained from poetry journal, collection of biographies and divans.

Keywords: parmak basmak, harfine parmak basmak, idiom.

Giriş

“Kavramları mecaz yoluyla, anlatım güzelliği ve özgünlüğü içinde belirten kalıplaşmış sözcük öbekleri” olarak tanımlanan deyimler (Aksoy, 2019, s. 404), bir toplumun gelenek, görenek, dünya görüşü vb. maddi ve manevi kültürünü yansıtan dilbilim, yazın ve halkbilim açısından önemli sözlerdir (Aksan, 1993, s. 83). Şiirde hem gerçek hem de mecaz anlamları ile kullanılabilmesi nedeniyle deyimler, divan edebiyatına mensup şairlerce şiirde mana katmanları oluşturma adına sıklıkla tercih edilmiştir. Ayrıca klasik edebiyatın şiirsel temellerini oluşturan Fars edebiyatından ayrılmasında ve kendisine özgü mecrasını bulmasında deyimlerin şiir diline eklenmesinin payı büyüktür¹. Deyimlerin mana çerçevelerinin çizimi, edebi metinlerin doğru anlaşılması noktasında büyük önem arz etmektedir. Ancak bu noktada bazen sözlüklerin yetersiz kaldığı durumlar görülür. Günümüzde kullanımdan düşmüş bazı deyimlerin klasik edebiyatta kullanılmakta olduğu tespit edilmektedir. Bazen günümüzde de kullanılmakta olan bazı deyimlerin klasik edebiyatta farklı manaları ihtiva ettiği bilinmektedir. Klasik edebiyat metinlerini incelerken sözlüklerin dahi yetersiz kaldıkları böylesi durumlar için tek çıkar yol “bağlam” kavramıdır.

Bağlam tanım itibarıyla, “bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünüdür” (TDK Güncel Türkçe Sözlük, t.y.). Sözcüklerin mana evreni üzerine yapılacak çalışmalarda sözlüklerin yanı sıra bağlamın da dikkate alınması gerekmektedir. Klasik edebiyat nezdinde geçmişten günümüze yapılan şerh ve tahlili çalışmalarda bu gerekliliğin gözetildiği aşikârdır. Ancak bu çalışmalar, önceden belirlenen bazı sınırlamalar doğrultusunda gerçekleştiğinden metinde yer alan ve mana itibarıyla izaha muhtaç kelimeler gözden kaçabilmektedir. Bu noktada ilk örnekleri Özer Şenödeyici (2011) ve Furkan Öztürk (2007) tarafından verilen, “bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük” adı altında gerçekleştirilen çalışmalar, bir metnin tüm kelimelerinin bağlama göre manalandırılması esasına dayanmakta ve tarihsel sözlük çalışmalarına kapı aralamaktadır. Doktora ve yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirilen buna benzer çalışmalar, şu an itibarıyla yüzü aşmış ve milyonlar ile ifade edilen verilere ulaşmıştır.

Klasik Türk edebiyatı metinlerinin tamamını dikkate alan ve bağlamı önceleyen kitabi çalışmalar da bulunmaktadır². Bu çalışmalar içerisinde kapsam olarak oldukça geniş

¹ Bu hususta Latîfi, Necâtî’yi örnek göstermekte ve Fars şiirinin tahakkümünden klasik Türk şiirini, Necâtî’nin şiir diline deyimleri eklemek suretiyle kurtardığını ifade etmektedir (Canım, 2018, s. 313).

² Kitabi çalışmalar şöyle sıralanabilir: Levend, Âgâh Sırrı (2021). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. Dergâh Yayınları; Kam, Ömer Ferit (2008). *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiye Tetkikâtı)*. Birleşik Dağıtım Kitabevi; Onay, Ahmet Talat (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. H Yayınları; Pala,

ve içerik olarak bir hayli zengin olması itibarıyla Ahmet Atilla Şentürk’ün, en son V. (Gabgab-Güzellik) cildini çıkardığı ve halen hazırlamakta olduğu “Osmanlı Şiiri Kılavuzu” isimli ansiklopedik eseri üzerinde bilhassa durulmalıdır. Şentürk ilgili eserinde kavram, tabir, kalıp ifade, deyim, atasözü vb. kelimeleri tezatlık, benzetilen, yorum, âdet, inanç, mukayese, tevriye-cinas vb. açılardan ele almakta ve izahatlarında çeşitli kaynaklara değinmekle beraber tamamıyla şiirsel metinlere ve bağlama bağlı kalmaktadır. Dikkatle incelendiğinde Şentürk’ün bağlamdan hareketle belirlediği, daha önce hiçbir sözlükte yer almayan kelime ve kelime grupları ile mana tespitleri dikkate şayanıdır.

Son yıllarda bir kavram veya kavram topluluğuna dair, diğer çalışmalara nazaran daha dar kapsamlı olmak üzere makale ve bildiri düzeyinde hazırlanan çalışmaların sayısında ciddi artışlar görülmektedir. Ele alınan kavram veya kavramların klasik Türk edebiyatında izlerinin sürüldüğü, mana çerçevesinin ortaya konduğu ve bazen de kökenlerinin araştırıldığı böylesi çalışmalar, hazırlanan projeler, tamamlanan tezler ve yayımlanan kitaplar ile belli bir noktaya gelen, metinleri anlama ve mana evrenini ortaya koyma ameliyesini destekleyici mahiyettedir³. *Parmak basmak/ harfine parmak basmak* deyimleri odağında hazırlanan makale de bu kapsamda değerlendirilmelidir.

İskender (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları; Karataş, Turan (2014). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Sütun Yayınları; Zülfe, Ömer (2011). *Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde*. Bilge Kültür Sanat; Mermer, Ahmet ve Koç Keskin, Neslihan (2021). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Akçağ Yayınları; Şentürk, Ahmet Atilla (2016-2021). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. C 1-5. DBY Yayınları.

³ Klasik Türk edebiyatı metinlerinde yer alan kavramlar üzerine son yıllarda (5 yıl) hazırlanan bazı çalışmalar şöyle sıralanabilir: Develi, Hayati (2021). *Prizrenli Şem’î Dîvânı ve Unutulmuş Türkçe Kelimeler Üzerine Notlar*. Gür, Nagihan (ed.) *İskender Pala Armağanı* (469-495). Kapı Yayınları; Gıyâş, Kamil Ali (2021). *Klasik Türk Şiirinde Kılıç Bıçak Olmak Deyimi Üzerine*. Babaarslan, Gıyâş; Yılmaz, Meltem; Mutlu Kırılı Serpil ve Kırılı, Oğuzhan (ed.) *Prof. Dr. Fatih Köksal’a Armağan* (999-1024). DBY Yayınları; Yılmaz, Ozan (2021). *Klasik Türk ve Fars Şiirlerinde Ortak Bir Deyim: Rîş-hand (Sakalina Gülmek)*. Babaarslan, Gıyâş; Yılmaz, Meltem; Mutlu Kırılı, Serpil ve Kırılı, Oğuzhan (ed.) *Prof. Dr. Fatih Köksal’a Armağan* (1265-1276). DBY Yayınları; Karakuş, Yasemin (2021). *Klasik Türk Şiirinde “Fitne” Kelimesinin “Köpek” Anlamıyla Kullanımına Dair*. *Journal of Turkish Language and Literature*, 7 (2), 389-400; Zülfe, Ömer (2021). *Nesîm’ye Yakıştırılan Bir Kalıp Söz: Hâzır Bâş*. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 26, 585-594; Ayçiçeği, Bünyamin (2019). *Klasik Türk Şiirinde Kuş Kondurmak Deyiminin Anlam Çerçevesi*. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 215-232; Kaya, Hasan (2018). *Divan Şiirinde Kıl Kondurmak Deyiminin Anlam Çerçevesi*. Aslan, Üzeyir; Taş, Hakan ve Zülfe, Ömer (Ed.). *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör’e Armağan* (495-508), Yayınevi Yayınları; Zülfe, Ömer (2019). *Osmanlı Şiirinde Yol Kesmek Deyimi*. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 41, 249-260; Yıldız, Ayşe (2018). *Klasik Türk Şiirinde Taş Yasdanmak Deyiminden Hz. Yakup’un Beytel’ine*. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan Özel Sayısı, 244-263.

***Parmak Basmak/ Harfine Parmak Basmak* Deyimlerinin Sözlük Manaları**

Parmak basmak deyiminin günümüzde sık kullanılan deyimlerden olması, sözlüklerde güncel manası üzerinde durulup Osmanlı Türkçesi metinlerinde yer alan manaların atlanmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan *harfine parmak basmak* deyimine yer veren sadece bir çalışma ile karşılaşılmıştır. Deyimlerin basılı ve elektronik sözlüklerdeki karşılıkları şunlardır:

*Parmak basmak*⁴: “Sol elin başparmağını mürekkebe batırarak imza yerine bastırmak” (Tietze, 2018, s. 304); “1- Genellikle sağ elinin başparmağının ucuna mürekkep sürerek, imza yerine geçmek üzere, bir yere bastırmak 2. Mec. Belli bir konuya, bir noktaya dikkati çekmek” (Püsküllüoğlu, 2006, s. 657); “1- İmza yerine boyalı başparmağını kâğıt üzerine basmak 2- Belli bir konu üzerine dikkati çekmek” (Saraçbaşı, 2010, s. 958); “1- Belli bir konuya temas etmek, dikkati çekmek. 2- Bir konunun ya da olayın üzerinde durmak. 3- Parmağının ucuna mürekkep sürüp imza yerine geçmek üzere kâğıt üzerine basmak” (Çotuksöken, 1994, s. 2018); “1- Bir nokta üzerine dikkati çekmek. 2- Parmağının ucuna mürekkep sürüp imza yerine kâğıt üzerine basmak” (Aksoy, 2019, s. 1007); “1- Bir konuya dikkati çekmek. 2- Şaşırtmak, şaşkınlık vermek” (Özyaşamış Şakar, 2021, s. 236); “parmak basmak” (Eyüboğlu, 1975, s. 357)⁵, “1- İmza yerine parmağını mürekkebe batırarak bir yere bastırmak. 2- Bir konu üzerine dikkati, ilgiyi çekmek” (TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, t.y.); “1- İmza yerine mürekkeplenmiş parmağı bastırarak izini çıkarmak. 2- Dikkat ve ilgiyi bir nokta üzerine çekmek” (Çağbayır, 2007, s. 3782); “1- İmza yerine parmağını mürekkebe batırarak bir yere bastırmak. 2- Bir konunun bir noktasında dikkati çekmek” (Tuğlacı, 1985, s. 2286); “Enğoşt rû-ye çîzî gozâšten: Bir şeye parmak basmak; enğoşt zeden [be câ-ye imzâ]: imza yerine parmak basmak” (Tokmak, 2001, s. 189).

⁴ Deyimin izlerine rastlanılan ve alıntı yapılan kaynaklar haricinde taranılan ancak deyimlerin hiçbir suretle –*parmak basmak* ve *harfine parmak basmak*- geçmediği kaynaklar da vardır. Bu kaynaklar şöyle sıralanabilir:

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2. Milli Eğitim Basımevi; Beyzadeoğlu, Süreyya Ali (2004). *Edirneli Ahmed Bâdi Efendi Armağan*. Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü; Tanyeri, Mehmet Ali (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Akçağ Yayınları; Dilçin, Cem (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. TDK Yayınları; Paçacıoğlu, Burhan (2016). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı*. Kesit Yayınları; Gölpınarlı, Abdülbaki (2017). *Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İnkılap Yayınları; Cebecioğlu, Ethem (2020). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. OTTO Yayınları; Kanar, Mehmet (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. Say Yayınları; Türk Dil Kurumu (t.y.). *Tarama Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/>; Türk Dil Kurumu (t.y.). *Derleme Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/>.

⁵ Bu kaynakta *parmak basmak* deyiminin izahatı yapılmamakta; Necâti Bey, Sarıca Kemal ve Bayburtlu Zihni'den beyit örnekleri ile iktifa edilmektedir. Ayrıca verilen örneklerden Sarıca Kemal'e ait beyitte deyim *harfine parmak basmak* olarak geçmektedir.

Harfine Parmak Basmak: Bir kimseyi dikkate almamak, küçük görmek, hafife almak (Özyaşar Şakar, 2021, s. 166).

Deyimin Çıkış Noktasına Dair Bazı Belirlemeler

Osmanlı Devleti, bulunduğu konum ve ulaştığı sınırlar itibarıyla içerisinde pek çok milletten insanın bir arada yaşayarak şekillendiği, ticari ve sosyal alışverişlerin yanı sıra “dil” noktasında da ciddi manada etkileşimlerin olduğu kültürel bir atmosfere sahipti. İlk dönem kaleme alınan eserler de dâhil olmak üzere yazılı kaynaklarda Arapça ve Farsçanın yanı sıra Rumca, Ermenice, Yunanca ve İtalyancadan geçen kelime ve tabirler ile karşılaşmaktadır. Klasik Türk şiirinin dilini bir “*imparatorluk dili*” hâline getiren bu durum, sözlüklerde manasına rastlanmayan bazı kelime ve tabirlerin kökenini bulma noktasında pek çok ihtimalin gözetilmesi gerektiği, zorlu bir araştırma sürecini de beraberinde getirmektedir⁶.

Klasik Türk edebiyatının dil hususiyetlerinin oluşumu ve gelişimi esnasında Arapça ve Farsçadan pek çok kelime ve tabirin Türkçeye geçtiği malumdur. Osmanlı Türkçesi metinleri üzerine yapılan akademik çalışmalarda Arapça ve Farsça deyim ve atasözlerinin bazen direkt ve bazen de değiştirilmek suretiyle yazı diline eklendiği tespit edilmektedir (Toparlı ve Çöğenli, s. 1990). “*Parmak basmak/ harfine parmak basmak*” deyimlerinin Arapça ve Farsçada da bir karşılığının olabileceği ilk akla gelen ihtimallerdendir. Bu amaçla “*parmak*” kelimesinin Arapça ve Farsçadaki muadilleri olan “*benân ve engüşt*” kelimeleri, muhtelif sözlüklerde taranmıştır⁷. Arapçada gerek günümüzde kullanılan manası ile gerekse Osmanlı Türkçesi metinlerinde yer alan

⁶ Klasik Türk şiirinde yer alan farklı dillere ait bazı kelime ve tabirler ile “imparatorluk dili” kavramı için bk. (Aksoyak, 2009).

⁷ *Parmak basmak ve harfine parmak basmak* deyimleri için başvuru Arapça ve Farsça kaynaklar şunlardır: Güzelyüz, Ali ve Hasanzâde Niri, M. Hasan (2019). *Farsça-Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Demavend Yayınları; Karlı, İlyas (2017). *Arapça Atasözleri ve Deyimler Kitabı*. Mektep Yayınları; Jabbari, Ahmad (t.y.). *Farsça Deyimler ve Atasözleri*. Gece Kitaplığı; Şimşek, Said ve Uzun, Tacettin (1991). *Arapça-Türkçe Deyimler-Kalıp İfadeler-Atasözleri Sözlüğü*. Beyan Yayınları; Öztürk, Mürsel ve Örs, Derya (2009). *Mütercim Asım Efendi Burhân-ı Kattı*. TDK Yayınları; Steingass, F. (2005). *Persian-English Dictionary*. Çağrı Yayınları; Şemseddin Sami (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yayınları; Şükün, Ziya (1984). *Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ, C. 1*. Milli Eğitim Basımevi; Kırkkılıç, Ahmed ve Sancak, Yusuf (2009). *Ahteri Mustafa Efendi Ahteri-i Kebir*. TDK Yayınları; Mutçalı, Serdar (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. Dağarcık Yayınları; Kanar, Mehmet (2010). *Farsça Türkçe Sözlük*. Say Yayınları; Kırkkılıç, Ahmet (1999). *Şeyhülislam Mehmet Esad Efendi Lehçetü'l-lügât*. TDK Yayınları; Yılmaz, Ozan (2019). *Lisânu'l-Acem Ferheng-i Şu'ûri*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları; Parlatır, İsmail; Tezcan Aksu, Belgin ve Tufar, Nicolai (2006). *Lügât-ı Cûdi*. TDK Yayınları; Dihhuda, Ali Ekber (t.y.). *Lügatnâme-i Dihhûda*. [https://www.parsi.wiki/fa/wiki/148712/%D8%A7%D9%86%DA%AF%D8%B4%D8%AA](https://www.parsi.wiki/fa/wiki/148712/%D8%A7%D9%86%DA%AF%D8%B4%D8%AA;);

manaları itibarıyla *parmak basmak/ harfine parmak basmak* deyimlerini çağrıştıran bir tabir ile karşılaşmamaktadır⁸.

Farsçada “parmak” kelimesi etrafında teşekkül eden ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde yer alan manaları itibarıyla *parmak basmak/ harfine parmak basmak* deyimleri ile birebir örtüşen deyimler şöyle kaydedilmektedir:

- 1- *Engüşt-nihâden, engüşt-i düšnâm*: “Seçmek, itiraz etmek” (Kantar, 2010, s. 233), “dahl ve itiraz etmek ve eksik tutmak” (Öztürk ve Öz, 2009, s. 2017), “hakaretle karşılanacak itiraz” (Şükun, 1984, s. 187), “kınamak” (Steingass, 2005, s. 114).
- 2- *Engüşt ber (be)-çîzî nihâden ve der-çîzî kerden ve engüşt guzâştten ve nihâden ber-çîzî*: “İtiraz etmek, karşı çıkmak; ayıp ve kusur aramak, eleştirmek” (Dihhuda, t.y.).
- 3- *Engüşt be-harf-i kesî, Engüşt ber-harf zeden, engüşt ber-harf nihâden*: “Söze parmak koymak, itiraz etmek, ayıp aramak, kusur bulmak” (Şükun, 1984, s. 186), “kusur bulmak, kınamak” (Kantar, 2010, s. 233), “ayıp ve nakısa tutmak, eksik aramaktan kinaye olunur” (Öztürk ve Öz, 2009, s. 2017), “eleştirmek, ayıp ve kusur aramak” (Dihhuda, t.y.), “dahl ve taarruz eyledi” (Yılmaz, 2019, s. 148).

Farsça sözlüklerde deyimler için Sâdi-i Şîrâzî (ö. 691/ 1292), Enverî (ö. 585/ 1189), Nizâmî-i Gencevî (ö. 611/ 1214), Kemâl-i Hocendî (ö. 798/ 1395) ve Sâib-i Tebrîzî (ö. 1087/ 1676)’den örnek şiirlere yer verildiği görülmektedir (Dihhuda, t.y.; Şükun, 1984; Yılmaz, 2019). Buradan hareketle en erken 13. yüzyıl Fars yazı dilinde bu deyimlerin var olduğu tespit edilebilmektedir. Deyimlerin Türkçeden Farsçaya geçmesi de olası ihtimallerdendir⁹. Bu doğrultuda 13. yüzyıldan önce Türkçenin tarihî devirlerinde – Göktürkçe, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi vb.- deyimlerin varlığı sorgulanmış ve herhangi bir veri ile karşılaşmamıştır¹⁰. Tüm bunlar deyimlerin ilk olarak Fars

⁸ Sözlüklerde rastlanılan “*müşârün-bi’l-benân, müşârün-ileyh, müşârün-ileyhi bi’l-benân*” ibareleri “parmakla gösterilen, meşhur, ünlü” (Kubbealtı Lügati), “adı geçen, sözü edilen, anılan, işaret edilen kimse” (Kubbealtı Lügati), “parmakla gösterilen, meşhur” (Şimşek ve Uzun, 1991, s. 47) anlamlarına gelmektedir. Gerek Osmanlı Türkçesi’nde gerekse günümüzde kullanılan manaları itibarıyla *parmak basmak* deyimini ile bahsi geçen ibarelerin paralellik arz etmediği ortadadır.

⁹ İsmail Hakkı Aksoyak Türkçe ve Farsça arasındaki kelime alışverişlerinin tek yönlü olmadığını, Türkçeden de Farsçaya kelime geçişinin mümkün olduğunu ele aldığı “çapar-hâne” kelimesi ile tespit etmektedir (Aksoyak, 2021).

¹⁰ Türkçenin tarihî lehçelerinde “barmak, parmak, erngek” kelimeleri temelinde taramalar yapılmış ve herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Taranılan kaynaklar şöyle sıralanabilir: Aksan, Doğan (2015). *Türkçenin Sözvarlığı*. Bilgi Yayınevi; Akkuş, Mücahit (ed.) (2020). *Atasözleri ve Deyimler Üzerine İncelemeler*. Akçağ Yayınları; Birtek Ferit (1944). *En Eski Türk Savları*. TDK Yayınları; Caferoğlu, Ahmet (1930). *Orhun Abidelerinde Atasözleri*. Halk Bilgisi Haberleri, 3, 11-14; Çetinkaya, Bayram (2001). *Kutadgu Bilig’deki Deyimlerin Semantik ve Sentaktik İncelemesi*. (Tez No. 101743) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi; DEMİR, Ekrem (2013). Atebetül-Hakâyık’ta Geçen Deyimler, Atasözleri ve Özdeyişler. *Türkiyat Mecmuası*, 23 (2), 37-52; Dilaçar, Agop (2016). *Kutadgu Bilig İncelemesi*. TDK Yayınları; Doğan, Kısmet (2019). *Karahanlı Türkçesi Kur’an Tercümelerinde Deyimleşmiş Birleşik*

şairinden neşet ettiği Türkçeye diller arası etkileşimler ile dâhil olduğunun göstergesidir.

Tezkirelere Göre *Parmak Basmak/ Harfine Parmak Basmak* Deyimleri

Tezkireler, içerisinde yer alan şairlerin hayatlarına dair bilgiler vermelerinin yanı sıra şiir anlayışlarına ve şairlik düzeylerine dair de değerlendirmelerin yapıldığı çok yönlü metinlerdir. Şairin yaratılışı, üslubu-tarzı, şiirlerinin ses hususiyetleri, şiir muhitindeki ve Fars şiiri karşısındaki konumu, dili, mana ve hayalleri kullanma becerisi ile aruza ve nazım şekillerine olan vukufiyeti, tezkirelerde görülen belli başlı değerlendirme konularıdır. Bu eleştiri ve değerlendirmeler, nihayetinde tezkirelere özgü kavram ve terimlerin oluşmasına yol açmıştır. Her geçen gün tezkire terminolojisi üzerine yeni çalışmalar yapılmakta ve ortak bir tezkire terimleri sözlüğüne doğru emin adımlarla ilerlenmektedir¹¹.

Fiiller. (Tez no. 592081) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi; Eckmann, János (2003). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (Hzl. Osman Fikri Sertkaya). TDK Yayınları; Ercilasun, Ahmet Bican ve Akkoyunlu, Ziyat (2015). *Kâşgarlı Mahmud Divânı Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. TDK Yayınları; Erdal, Marcel (1977). Irk Bitig Üzerine Yeni Notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 25, 87-119; Şen, Serkan (2017). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. TDK Yayınları; Ergönenç, Dilek ve Kaşıkçı, Mesut (2019). Atabetü'l-Hakayık'ta Geçen Kalıp Sözler. Yazılışının 950.Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig ve Türk Dünyası Sempozyumu, s. 176-185; Kaya, Ceval (1994). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*. TDK Yayınları; Önler, Zafer (1999). Kutadgu Bilig'de Yer Alan Deyimler. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, 119-186; Özcan, Mehmet Fatih (2019). Orhun Yazıtlarındaki Atasözü ve Deyimlerin Günümüzdeki Karşılıklarına Yönelik İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 98-105; Soydan, Serpil (2017). Çağatay Türkçesinin Bazı Eserlerindeki Deyimlerin Anlam ve Şekil Bakımından Kullanımı ve Kutadgu Bilig'de Tanıklanan Deyimler. *Turkish Studies*, 12/5, 431-460; Tekin, Talat (2013). *Köktürk Yazıtlarındaki Deyimler Üzerine I, II, Makaleler 2, Tarihi Türk Yazı Dilleri*. TDK Yayınları; Tokay, Yaşar (2019). *Tanıklarıyla Harezmi-Kıpçak Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler*. Grafiker Yayınları; Üstüner, Ahat (1989). *Karahanlıca ve Eski Anadolu Metinlerinde Deyimler Atasözleri Ve Kısa Hikayeler*. (Tez no. 19637) [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

¹¹ Tezkire terimleri üzerine yapılan bazı çalışmaları şöyle sıralayabiliriz: Tolasa, Harun (2002). *16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Akçağ Yayınları; Solmaz, Süleyman (2012). *Onaltıncı Yüzyıl Tezkirelerinde Şairin Dünyası*. Akçağ Yayınları; Kılıç, Atabey (2018). Tezkire Terimleri Sözlüğüne Dair. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Tebdiz Özel Sayısı, 1-13; Kılıç, Filiz (2003). Tezkirelerde Şiirin Ahengini Belirten Kelimeler Üzerine. *Milli Folklor*, 60, 110-115; Kaplan, Fahri (2021). *Klasik Türk Edebiyatı Eleştiri Terimleri Sözlüğü-Latîfi Tezkiresi Örneği*-. DBY Yayınları; Gür, Nagihan (2009). *Latîfi'nin Eleştirel Perspektifinden Osmanlı Divân Şiirinin Poetikası*. (Tez no. 235145) [Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi; Sarıçoban, Levent (2017). *Aşık Çelebi Tezkiresi'nde Poetik Kavramlar* (Tez no: 460541) [Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi] YÖK Tez Merkezi; Açıkgöz, Namık (2012). *Klasik Türk Şiirinde Üslup Eleştirisi Terimleri*. *Ordu Üniversitesi Uluslararası Klasik Türk Şiiri Sempozyumu*, (s. 650-654). Ordu

Parmak basmak ve *harfine parmak basmak* deyimleri 16. yüzyıl tezkirelerinden *Latîfi ve Sehî Bey Tezkireleri* ile Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sında geçmektedir. Dikkati çeken ilk husus *parmak basmak* deyiminin, tezkirelerde geçtiği yerlerde “*dak tutmak*” deyimini ile beraber kullanılmasıdır. “*Dak tutmak*” deyimini “tariz etmek, itiraz etmek, kınamak, ayıplamak, kusur bulmak” (TDK Tarama Sözlüğü, t.y.; Dilçin, 2009, s. 72) anlamlarına gelmektedir. Aynı cümle içerisinde genelde atıf vavıyla birleştirilmek suretiyle “*dak tutmak*” ve “*parmak basmak*” deyimlerinin yan yana gelmesi mana olarak da paralelliklerin olduğunu göstermektedir.

Sehî Bey (ö. 955/ 1548), genç yaşta ölen Rûhî (Müftü-zâde) (ö. 928/ 1521-22)'den bahsederken Allah'ın onu güzellik ülkesine sultan olarak yarattığını bu bakımdan onun parlak güzelliğinin güneşe (bile) karşı çıkacağını (veya güneşin kusurlarının ortaya çıkaracağını) –*dak tutar*- ve onun hilale benzeyen kaşlarının yeni ayı tenkit edeceğini (veya onun yanında ayın eksikliklerinin görüleceğini) –*barmak basar*- belirtmektedir.

“Allâh tebâreke ve ta‘âlâ kendü fazl u kereminden hüsn iklimine sultân ve kişver-i cemâle hâkan yaratmış hüsn-i cemâl-efrûzî gökdeki güneşe **dak tutar** ve hilâl-i ebrûsî *mâh-ı neve* **barmağ başardı**” (İpekten vd. 2017, s. 167).

Aynı şair ile ilgili benzer değerlendirmelerin Ahdî tarafından da yapıldığı görülmektedir.

“Nağğâş-ı şun‘-ı bedâyi‘-i sûrla şahîfe-i rûzgârda bir çihre-i zibâ nağş u nigâr idüp şöyle tâb u tarâvet ve hüsn-i hûlklâ le‘âfet virmiş ki iklim-i hüsnde cemâl-i zibâsı çarh-ı çârümde güneşe **dağ dutar** ve şehristân-ı melâhatde gurre-i ebrû-yî garrâsî gökde mâh-ı neve **barmağ başardı**” (Solmaz, 2009, s. 166).

Ahdî, Lâmi‘î'nin oğlu Bursalı Lem‘î'den (ö. 957/ 1550) bahsederken Lâmi‘î ile Lem‘î mahlaslarının aynı kökten geldiğini ve bu durumu kimsenin yadırgamadığını, onların hakkında hiç kimsenin herhangi bir eleştiride bulunamayacağını ifade etmektedir.

“Lâmi‘î Çelebi'nün nûr-ı dîdesi ve ferzend-i ercmen-d-i pesendîdesi idüğü rüşen-i ehl-i dil ve mübeyyen-i merdüm-i efâzıldur. Mezkûruñ akrabalarından biri şüretâ kadla kaşirü‘l-ķâme ve fûnûn-ı fitne ile dehrde ‘ulemâ kimesne varmış. Zürafâ-yı rûzgâr ol ķara rûzgârı Lâmi‘î nâmıyyla nâmdâr ķılmışlar. Mezbûruñ mağlaşları birbirinden müştak hiç birinüñ hağķına bir kimse **barmağ başup dağ dutamaz**” (Solmaz, 2009, s. 263).

Harfine parmak basmak deyimini yalnızca *Latîfi Tezkiresi*'nde yer almaktadır. Deyimin geçtiği yerlerde “ayb u noksan” kalıp ifadesinin de kullanıldığı tespit edilmektedir.

Buradan hareketle *harfine parmak basmak* deyiminin “ayıp ve noksan aramak, kusur bulmaya çalışmak” anlamlarına geldiği söylenebilir.

Hamdullah Hamdî'nin (ö. 909/ 1503) *Yusuf u Züleyhâ*'sından bahisle Latîfi, onun benzersiz bir nazma sahip olduğunu söyleyerek hiç kimsenin mesnevide en küçük bir noksan bulamayacağını ifade etmektedir.

“Bir nazm-ı ‘adimün- nazîrdür ki üslub-ı meslûbül-mişâline hâmevâr bir **harfine barmağ başup** bir kimse ‘**ayb u noğşân bulamaz**” (Canım, 2018, s. 199; Kaplan, 2018, s. 322).

Necâtî Bey'in (ö. 914/ 1509) kendisine benzer bir ikinci ve üçüncü şair gösterilemeyecek kadar benzersiz bir şair olduğunu ifade eden Latîfi, her şeyi kötileyen ve her işte ayıp arayan (harf-gîr) kimselerin dahi onun üslubunda en ufak bir ayıp ve noksan bulamayacaklarını belirtir.

“*Bu bir şâir-i vahîd ü feriddür ki buña şânî ve şâlis olmaz ve hâme-i harf-gîrân meşâbesinde kimse **harfine barmağ başup** me'âyibden **ayb u noğşân bulamaz***” (Canım, 2018, s. 502; Kaplan, 2018, s. 89).

Diğer Klasik Edebiyat Metinlerinde *Parmak Basmak/ Harfine Parmak Basmak* Deyimleri

Klasik Türk şiirinde yer alan kavram ve tabirlerin izini sürmek ve bağlamına göre manasını belirlemek adına başvurulmuş en önemli kaynak metinler, divanlar ve şiir mecmularıdır. Ait oldukları dönemin ve şairin kavram dünyasını ortaya koyması ile divanlar ve şiir mecmuaları önemli dil yadigarlarıdır. Divan nüshası temin edilememiş bazı yazarların şiirlerini barındırması ile şiir mecmuaları, divanları tamamlayıcı bir fonksiyona da sahiptir. Kavram, tabir, hayal vb. hususlar çerçevesinde yapılan taramalarda divanlar kadar şiir mecmualarına da başvurulması elzemdir. Buradan hareketle ele alınan deyimler farklı yüzyıllardan dört yüzün üzerinde divan¹² metninde ve şiir mecmuasında taranmıştır. Elde edilen sonuçlar şöyle sıralanabilir:

¹² Taranılan divanlar şunlardır: Ahmed Paşa, Ahmed-i Rıdvân, Âhî, Amrî, Âsâf, Atâullâh Şânîzâde, Atâyî, Antepli Aynî, Adlî, Adnî, Âkîf, Ali Emîrî, Ârifzâde Âsım, Arpaeminizâde Sâmi, Ali Emîrî, Azmîzâde Hâletî, Âşık Çelebi, Âgâh, Ahmed Lütfî, Abdullah Konbul, Abdülhalik Hilmi, Abdülaziz Efendi, Ahmed Cezbî, Ahmed Hüsâmî, Akbıyık, Ali Nasûhî Bey, Amasyalı Âkîf, Asrî, Aydı, Baba Hüsnî, Bahrî, Bâ'is, Bengîzâde Şühî, Besnili Lüzûmî, Beşiktaşlı Yahya, Bolulu Hanîf, Bursalı Levhî, Bâkî, Beyânî, Şeyhülislam Bahâyî, Biçâre, Birrî, Bahtî, Bâlî, Bosnalı Âsım, Câmî, Câzim, Câzib, Cem Sultân, Cenâbî, Celîlî, Cihânşâh, Çâkerî, Celâl Mahmûd Paşa, Celâlî, Cesârî, Dervîş Selim, Dilsûz, Divâne Rüşdî, Diyarbakırlı Mâlî, Dürri Ahmed, Dürri, Ecrî, Edip Harâbî, Edirneli Ahmed Rüşdî, Eskicumalı Hamdî, Emetullâh, Enderunlu Mehmed Hamid, Enderunlu Halîm, Es'ad Efendi, Emrî, Enverî, Edirneli Nazmî, Esrar Dede, Esîf, Erzurumlu Zihnî, Ereğlîlî Tûrâbî, Eşref Paşa, Eşrefoğlu Rûmî, Fasîhî, Fahrî, Fâik Ömer, Fahrî-i Celvetî, Fethüddin Ahmed, Fuzûlî, Fuzûnî, Fâiz, Fatîm,

Parmak Basmak Deyimi

İlk örneklerinin 15. yüzyılda görüldüğü *parmak basmak* deyimini, metinlerden yola çıkılarak belirlenen manası itibarıyla “tenkit etmek, karşı çıkmak, itiraz etmek” anlamlarına gelmektedir.

Necâtî Bey, sevgilinin saçının, sevgilinin yanağına ay değil de güneş olması gerektiği noktasında karşı çıktığını, oysa gün hesabına inananın kâfir olması gerektiğini ifade etmektedir.

Barmağ başarken aya 'izârında zülf-i dost

Kâfir degül mi kıyıl olan gün hisâbına (Tarlan, 1963, s. 489)

Fennî, Ferhad Paşa, Ferîd, Ferîde Hanım, Ferîdî, Feyzî, Fevrî, Fevzî, Figânî, Fehîm-i Kadîm, Gelibolulu Âlî, Gelibolulu Sunî, Gelibolulu Sürûrî, Gülşenî, Garibî, Giryân, Gurbî, Günahkâr, Gâlib Zühdî, Habîbî, Hulûsî Baba, Hafız Mehmed Tâhir, Hasan Haydar, Hasan Kenzî, Hatmî, Himmetî, Hüveydâ, Hasan Hilmî, Hamdî, Hecrî, Hakîkî, Hamamizâde İhsan, Hafî, Halis, Hâsim, Hasmî, Hâfız Ahmed Paşa, Hafîd, Hâlet Efendi, Handî, Hanif, Hatâyî, Haşmet, Hâşim Baba, Hâtîf Efendi, Hidâyet Çelebi, Hikmetî, Hayâlî Bey, Hürrem, Hüsâmeddin Uşşâkî, Hâmî, Hayretî, Harputlu Rahmî, Hâzık, Hekîm Mehmed, Hakkî Bey Üsküdarî, Hasan Rızâ, Helâkî, İbn Kemâl, İbrâhîm Bey, İbrâhîm Cüdî, İbrâhîm Gülşenî, İffet, İsmetî, İsmet, İzzî, İzzet, Kânî, Kâmî, Kara Fazlî, Karamanlı Nizâmî, Kabûlî, Karamanlı Aynî, Kadîmî, Kâil, Kâşif Es'ad, Kavsi, Kelâmî, Keşanlı Zihni, Lâmekân, Lebîb, Leylâ Hanım, Mânî, Mahmûd Nedîm Paşa, Mesîhî, Mânevî, Mecdî, Mehmed Şâkir Gâlib Efendi, Mehmed Nebîl, Me'âlî, Mehmed Şerîf, Mekkî, Mezâkî, Misli, Mustafa Aşkî, Mu'in, Murâdî, Müdâmî, Müftî Dervîş, Münib, Münirî, Müsellem, Mîrzâ-zâde Sâlim, Mihrî, Mostarlı Hasan Ziyâî, Münirî, Me'âbî, Meşhûrî, Muhyî, Mahmûd Cemil, Mahmûd Fâiz, Meczûb, Mehmed Adli, Mehmed Ârif, Mehmed Emîrî, Mehmed Râgîb, Mestî, Misâlî, Mahmûd Zûî, Muhammed Tâhir, Muhyiddin Rûmî, Nâbî, Nakşî, Nâmî, Nâşid, Nebzî, Nedim, Nesîmî, Nevberî, Niyâzî Çelebi, Nûri İbrahim, Nâili-i Kadîm, Nev'î, Nefî, Neşâtî, Nehcî, Niyâzî-i Mîsrî, Nigârî, Nâfi, Nâil Abbas Paşa, Nâkâm, Nakiyye, Nâtukî, Nâzîm Yahya, Nâzir, Nâfiz, Nimetî, Nevizâde Atâyî, Nisârî, Numan Mâhir, Kemahlı İbrâhîm Hakkî, Kerküklü Ebubekir, Kerküklü Tabiboğlu, Osman Fazlî, Osmanzâde Tâ'ib, Osman Nevres, Osman Mazlûm, Ömer Şevkî, Ömer Dede, Pertev, Pîştîneli Nûrî, Nûrî Halil, Nûrî Hanyavî, Nüzûlî, Pirkâl, Rahîmî, Ramazan Behîştî, Ravzî, Revânî, Racûlî, Râsim, Ragmî, Remzî, Reşid Paşa, Reşid Efendi, Refet, Refik, Rehâyî, Refî Kalâyî, Rahmî, Resmî, Rıfkî, Rüşdî, Rezmî, Rızâ, Sabûhî, Sâbir Mehmed, Sâdi Karabâgî, Sâdık, Sâfi Baba, Salahaddin Uşşâkî, Sarraf, Seni Ali, Servet, Seyyid Ahmed, Siddîk, Sivaslı Mehmed Dervîş, Siyamzâde Hasan Hamdî, Suyolcuzâde Mehmed Necîb, Sükûtî, Süleyman Mahvî, Sâbir Pârsâ, Sâdî, Salâhî, Sâlih Baba, Said Giray, Sehî Bey, Selikî, Senâ'î, Sevdâyî, Sünbülzâde Vehbî, Sehâbî, Süheylî, Sırrî Hanım, Saruca Kemal, Sâfi, Sunullah Gaybî, Sıdkî, Sâkîb, Sabâyî, Sabrî, Sa'dî, Sehmî, Seyrî, Seyyid Burhân, Seyyid Mehmed Emin, Siyâhî, Subhizâde Abdî, Sütürî, Sûzî, Safvetî, Şevkî, Şem'î, Şehrî, Şeyh Gâlib, Şehdî, Şânî, Şevkî Hasan Tahsin, Şeyh Hasan Haydar, Şeyh Sinan, Şükrî, Şekûrî, Şeyhülislam Mehmed Şerîf, Şeyhülislam Yahya Tevfik, Şeyhülislam Muhyî, Şuhûdî, Şühî, Şeyhülislam Es'ad, Şem'î, Şeref Hanım, Şerîfî, Şâhî, Şinâsî, Şeyhülislam Yahya, Tâcizâde Câfer Çelebi, Taşçalı Yahya Bey, Tecellî, Tab'î, Tâlib, Tebrizî, Tırsî, Usûlî, Ulvî, Ubeydî, Uşşâkî, Üsküplü Atâ, Üftâde, Ümidî, Üsküplü İshak Çelebi, Ümmî Sinan, Üsküdarlı Kâşif, Üsküdarlı Sırrî, Vahdetî, Vâlî, Verdî, Vahyî, Vechî, Verdî, Vecdî, Vasfî, Vesîm, Vusûlî, Vuslatî, Yahya Nâzîm, Yenişehirli İzzet, Yârî, Yavsî, Yakînî, Yâver, Yenişehirli Avnî, Zâtî, Zâife, Za'îfi, Zekî, Zevkî ve Keşanlı Zihni.

Şentürk (2021) beyitte geçmekte olan “basarken aya” ifadesinin “basar gen aya” şeklinde düzeltilmesinin manaya daha uygun olacağını bildirmektedir. Şu halde sevgilinin saç, ay ve güneş takvimleri arasındaki zaman farkını eleştirmekte (*parmak basmak*) –gen ay, artık ay- ve kâfirlerin kullandığı güneş takviminden yana tavır alarak kâfirliğini ortaya koymaktadır.

Başka bir beytinde Necâti Bey, güzelliğin sevgiliye el verdiğini, dolayısıyla güzellik noktasında hiç kimsenin onu tenkit edemeyeceğini belirtmektedir.

Saňa el virmiş güzellik kimse hiç
Hüblıkda **başamaz barmağ** saňa¹³(Musavver Dîvân-ı Necâtî, Mısır Milli
Kütüphanesi 18, v. 90b)

Beyit, “ayıp, kusur ve noksan aramak” bağlamında da yorumlanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında beyit, “hiç kimsenin sevgilinin güzelliğinde en ufak bir kusur bulamayacağı” şeklinde açıklanabilir.

16. yüzyılın önemli şairlerinden Revânî (ö. 930/ 1523) bir beytinde “nazım mührüne sahip olduğu için muzaffer olduğunu, dolayısıyla hiç kimsenin parlak şiirlerini –yüce, gösterişli- tenkit edemeyeceğini veya şiirlerinde herhangi bir kusur bulamayacağını belirtmektedir.

Kimse **barmağ başamaz** hiç bu garrâ nazma
Kime olursa kaçan ola muzaffer hâtem(Avşar, 2017, s. 122)

Başka bir beytinde Revânî, deymi hem gerçek hem de mecaz manasını kastetmek suretiyle kullanmaktadır.

Sözüm işit tolaşma ey şâne zülfi yâre
Dağı cihânda kimse **başmadı** aña **barmağ**(Avşar, 2017, s. 283)
Ey tarak/ el, parmak, sözümü dinle, sevgilinin saçlarına dolaşma/ sataşma,
ilişme; zira dünyada kimse ona parmağını dahi değdiremedi/ tenkit edemedi,
kınayamadı.

Deymi, sevgilinin saç ile ilişkili olarak kullanan bir başka şair Sehî Bey’dir (ö. 955/ 1548-49).

Hağ-ı izâr-ı yâr ile zülfi dolaşmasun
Barmağ başamaz ol aña dest-i bürîdedür(Yekbaş, 2020, s. 185)
Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri ile saçları birbirlerine dolaşmasın/ ilişmesin, zira
ayva tüyleri kısadır, saçlara uzanamaz/ tenkit edemez.

¹³Beyit Tarlan’ın divan neşrinde yer almamaktadır. *Necâtî Bey Dîvânı*’nın tenkitli metni üzerine hazırlanan tez çalışması esnasında farklı nüshaların gözden geçirilmesi suretiyle tespit edilmiştir. Makalenin çıkış noktası da bu beyit olmuştur.

Benzer bir kullanım *Gelibolulu Âli Divânı*'nda da görülmektedir. İnce sözlerle bezeli şiirlerinin yer aldığı varaklara, cetvel ile çizgiler çeken kâtiplerden başkasının el süremeyeceğini/ tenkit edemeyeceğini belirten Gelibolulu Âli (ö. 1008/ 1600), kusursuz olarak gördüğü şiir üslubuna *parmak basmak* deyimini ile işarette bulunmaktadır.

Varaq-ı şîrûmi mıştar ile küttâb meger

Yoksa **parmak başamaz** güfte-i nâzûk-suhanân (Aksoyak, 2018, s. 223)

16. yüzyıl şairlerinden Sâdık (ö.?), bir muaşşer-i mütekerrir manzumesinde içerisinde *parmak basmak* deyiminin de yer aldığı şu beyti her bendin sonunda tekrarlamaktadır:

Barmağ başar mı hâme ol iki ebruvâne

Çün oldı hüsn-i maṭla' dibâce-i zamâne (Sunal, 2014, s. 238)

Kalem sevgilinin o iki kaşına nasıl parmak basın/ tenkit etsin, zira o zamanın ön sözüne hüsn-i matla olmuştur.

15 ve 16. yüzyıl metinlerinde, bazen gerçek anlamıyla verildiği de görülen *parmak basmak* deyimini çoğu zaman “tenkit etmek, karşı çıkmak” anlamlarıyla yer almaktadır. Ayrıca yer yer “ayıp, noksan aramak, kusur bulmak” manalarını da çağrıştırmaktadır. Yapılan taramalarda deyim 17. yüzyıldan sonra manasının tamamen değiştiği ve günümüzde de kullanılan “belli bir konuya dikkati çekmek, işaret etmek, göstermek” anlamlarına geldiği tespit edilmektedir. Mana noktasında görülen bu değişimde hangi sebeplerin amil olduğu bilinmemektedir.

Nebzî (ö.?), Hz. Ali'den bahisle, devrinde hak ehlinin, kıymetini takdir edip, ilim, haya ve hünerin birleşmiş hâli olarak Hz. Ali'ye dikkat çektiklerini/ onu işaret ettiklerini ifade etmektedir.

Bilüp qadr ü kemâlin **başdı parmağ** aña ehl-i Hâk

Budur mecmû'a-i 'ilm ü hüner ḥilm ü ḥayâ imân (Okumuş, 2007, s. 189)

Beyitte *parmak basmak* deyiminin “kıymetini bilmek, hakkını teslim etmek, takdir etmek” manalarına da geldiğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Zira yine *Nebzî Divânı*'ndan temin edilen şu beyit, deyim böhlesi bir manaya da gelebileceğini ima etmektedir.

Deminde **başmayınca** aña **parmağ**

Ne ıssı soñra parmağın ışırmağ(Okumuş, 2007, s. 189)

Zamanında ona ilgi göstermeyince/ onun kıymetini bilmeyince sonradan pişman olmanın ne faydası var.

Bazen deyim ney ve ney-zen ile beraber kullanıldığı görülmektedir. Buna benzer yerlerde deyim, gerçek manası ile bulunmaktadır.

Her perdeye **parmak başarak** verme kararı

Ey ney-zen-i hoş-nağme geçen dem de bulunmaz (Işıkhan, 2015, s. 97)

Ey güzel sesler çıkararak neyzen! Her makama parmağını basarak karar verme/
bekleme. Zira geçen zaman bir daha bulunmaz.

İçi nâyûn tolidur nâr-ı gâm-ı fûrkatden

Yağa diyü kıtı **parmak başa** bilmez neyzen(Açıkğöz, 2017, s. 279)

Neyin içi ayrılık kederinin ateşi ile doludur. Neyzen, yakabilir diye parmağını basmamaktadır.

Ney-i şikeste-i pür-dâğa itdürüp şiven

Çocunduğı yire pek **başdı parmağı** ney-zen(Aydın, 2019, s. 543)

İçi yaralarla dolu kırık/ kederli neyi feryat ettiren neyzen, (neyin) göcunduğı yerlere parmağı sağlam bastı.

Bayburtlu Zihnî (ö. 1276/ 1859) “sinemde yer alan yaralardan dolayı parmak basacak kadar yer kalmadı” derken deyimini gerçek manası ile kullanmaktadır.

Dâğdan sinede yer kalmadı **parmak basacak**

Alalı çeşm-i hayâlin dile mânen-i nigîn (Eyüboğlu, 1975, s. 357)

Fennî (ö. 1158/ 1745), “altın kalemle bir güzeller defteri yazılrsa, ben de sarışın ay yüzlü sevgiliye parmak basardım” derken deyimini “işaret etmek, bir hususa dikkati çekmek” anlamlarını kastetmektedir.

Başardım parmağı ol sarışın meh-pâreye ben de

Yazılrsa hâme-i zerrîn ile bir defter-i maḥbûb(Demirkazık, 2009, s.376)

18. yüzyıl şairlerinden Tokatlı Kânî (ö. 1206/ 1791), kendisine at hediye etme sözü veren ancak sözünü yerine getirmeyen bir kimseye yazdığı mektubunda atı görmeye gittiğini ve kendisine hediye olarak verileceği söylenen atın olumlu hiçbir özelliğinin olmadığını ifade ederken *parmak basmak* deyimini “işaret etmek, değinmek” anlamlarıyla kullanmaktadır.

...likin esb-i merkûmuñ ser-â-pâ-yı endâm-ı hoş-nümâsına imâle-i nazar-ı dikkat olunduğda müy-ı muşaykal şule-fâmından nazâre-i dâ'iyânem kayup el-hâşıl a'zâsında tırnak ilişdüreceğ ve maḥâsininde parmak başacak bir maddeye dest-res mümkün olmamağla... (Batislam, 2006, s. 75)

lakin bahsi geçen atın boyuna ve posuna dikkatlice bakıldığında cilalı ve parlak görünümünden hevesli bakışlarım uzaklaşmakta son tahlilde azasında tırnak iliştilereceğ ve güzelliğı (noktasında) parmak basılacak (değnilereceğ) bir maddeye ulaşma mümkün değildir...

Harfine Parmak Basmak Deyimi

Günümüzde kullanılmamakta olup eski metinlerde örneklerine rastlanılan deyimlerden olan *harfine parmak basmak*, *parmak basmak* deyimini çağrıştırmakla

beraber metinlerde kendisine has bir kullanım alanına ve mana çerçevesine sahiptir. *Parmak basmak* deyiminde görülen, yüzyıllara göre değişen mana durumları ve gerçek anlamın da kastedilerek ortaya çıkan mana katmanları *harfine parmak basmak* deyiminde görülmez. Ayrıca deyim, *harfine parmak komak/ urmak* şekilleri de bulunmaktadır. Tezkireler bahsinde de görüldüğü üzere bu deyim, “kınamak, ayıplamak, kusur ve noksan aramak” anlamlarına gelmektedir.

Taranılan metinler çerçevesinde deyim, ilk olarak 15. yüzyılda Sarıca Kemal (ö. ?) tarafından kullanıldığı söylenebilir.

Naḳḳâş-ı cihân naḳş-i cemâlin ki yazıptur

Başmadı anuñ **harfine** bir kimsene **parmak**(Eyüboğlu, 1975, 357)

Sevgilinin güzelliğini cihanı süsleyen (yaratıcı) naḳşetmiştir. Bu sebeple hiç kimse onun güzelliğinde bir noksan ve kusur bulamamıştır.

Bazı divanlarda deyim, hata, utanmak ve ayıp kelimeleri ile birlikte yer alması tespit edilen manayı destekler mahiyettedir.

Ḥatâ vâki' olursa bunda elḥaḳḳ

Ḳalem-veş **başmaya harfine barmaḳ**(İsen, 2020, s. 346)

Eğer bu işte bir hata olursa (kimse) kalem gibi (işaret edip) ayıplamasın.

Bulmaya **harfine barmaḳ ḳomaga** bir nokta 'ayb

Nâme-i a'mâlüni yazan kirâm-ı kâtibin (Kılıç, 2017, 49)

Amel defterini yazan kirâmen kâtibin melekleri, onun bir nokta kadar dahi ayıbını bulmasın.

Elif ḳadd-i niğâra nice öykinür **utanmadan**

Ḳalem **barmaḳ başar harfine** anuñ bir **siyeh-rûdur**(Yakar, 2018, s. 57)

Elif harfi sevgilinin boyuna utanmadan nasıl öykünür? Kalem (bu sebeple) o utanmazı ayıplamaktadır.

16. yüzyılın önemli şairlerinden Hayretî (ö. 941/ 1534) karşısındakine “kimsenin seni kınamasını istemiyorsan iki günde bir tıraş olmalısın” diyerek öğütte bulunmaktadır.

Kimse **parmaḳ başmasun harfüne** dirsene dostum

İki günde bir tıraş ol iki günde bir tıraş(Gök, 2017, s. 423; Musluoğlu, 2021, s. 299)

Devrinde yaşamış bir mutasavvıftan bahisle Günahkâr (ö. 16.yy?), “onun edebi, peygamberden öğrendiğini, bu yüzden ne kadar da gayret etse hiç kimsenin onun ayıbını/ kusurunu ortaya çıkaramayacağını” söylemektedir.

Kimesne **harfine parmaḳ urımaz** nice cehd itse

Resûlu'llâh'dan almışdur meger tertib-i âdâbı (Bilge, 2008, s. 185)

Ahmed-i Rıdvân (ö. 935-945/ 1528-1538) *Rıdvâniyye*'sinde, Kurân'ın kusursuz olduğundan dem vurarak “onun bir sarfına kimsenin gücünün yetmeyeceğini ve onun hiçbir noksanının bulunamayacağını *harfine parmak basmak* deyimini çerçevesinde dile getirmektedir.

Kimsene kâdir degüldür şarfına
Bir kişi **parmak başamaz harfine**(Yılmaz, 2006, s. 138)

Günâhî (ö.?) el ve parmak kelimeleri etrafında geliştirdiği orijinal hayaller ile deyim yer vermektedir.

Ben anuñ resm-i engüştine hem-destem dimiş tomâr
Başar rengin olup simin kalemler **harfine parmak**(Vural, 2013, s. 251)
Sevgilinin parmağının suretinin yer aldığı tomar, sevgili ile el eyleyim demiş. (Bu nedenle) renkli gümüş kalemler onu ayıplamaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Parmak basmak ve *harfine parmak basmak* deyimleri, gerek deyim sözlüklerinde gerekse tarihî metinlerden yola çıkılarak hazırlanan tarama sözlüklerinde, klasik Türk edebiyatı metinlerinde kullanıldıkları bağlam ve bu çerçevede kazandıkları anlam ile yer almamaktadır. *Parmak basmak* deyimini günümüzde de sıklıkla kullanılan deyimlerden olduğu cihetle, güncel manası ile değerlendirilmekte ve bağlama dikkat edilmemektedir. *Harfine parmak basmak* deyimine ise taranılan deyim sözlüklerinden yalnızca birinde yer verilmektedir.

Deyimlerin çıkış noktası üzerine yapılan belirlemelerde, ilk olarak Türkçenin tarihî devirlerinde deyimleri çağrıştıran herhangi bir bulguya rastlanılmadığı söylenebilir. Arapça bazı sözlüklerde de deyim varlığına işarette bulunan bir veriye denk gelinmemektedir. Öte taraftan Farsça sözlüklerde deyimlerin birebir karşılıkları yer almaktadır. En erken 13. yüzyıl Fars şiirinde deyimlerin klasik Türk edebiyatında kullanıldıkları manalar ile yer aldıkları görülür. Buldukları Türkçe metinlerden hareketle, deyimlerin klasik Türk edebiyatına 15. yüzyılda dâhil olduğu söylenebilir. Her iki deyim de bahsi geçen manaları itibarıyla 15 ve 16. yüzyıl metinlerinde yer almaktadır. *Parmak basmak* deyiminin mana noktasında 17. yüzyıldan sonra değişime uğradığı, günümüzde de kullanılan manaları veya bu manaları çağrıştıracak yan anlamları ile metinlere dâhil olduğu görülmektedir. *Harfine parmak basmak* deyimine ise 17. yüzyıldan sonra pek kullanılmadığı gibi deyimde mana noktasında böylesi bir değişim tespit edilmemektedir.

Deyimlerin manalarının belirlenmesi hususunda 16. yüzyıl tezkireleri büyük rol oynamaktadır. Tezkirelerde deyimlerin kullanıldıkları yerlerde geçen ve çoğunlukla atıf vavıyla eklenen bazı kelimeler ve kelime grupları, deyimlerin manalarına işarette bulunmaktadır. Tezkireler aracılığıyla belirlene manalar, diğer manzum

metinlerindeki bağlamlara da uymaktadır. Buna göre *harfine parmak basmak* deyimini “ayıplamak, kusur ve noksan aramak” anlamlarına gelmektedir. *Parmak basmak* deyimini ise “ayıplamak, kusur bulmaya çalışmak” anlamlarını çağrıştırmakla beraber daha çok “tenkit etmek, karşı çıkmak, itiraz etmek” anlamlarına gelmektedir. 17. yüzyıldan sonra parmak basmak deyimini “dikkati bir yere çekmek, işaret etmek, değinmek, göstermek” anlamları ile metinlere dâhil olmuştur. Mecaz anlam ile beraber gerçek anlamın da kullanımı ve bu suretle mana katmanları oluşturma eğilimi daha çok *parmak basmak* deyimini ile gerçekleştirilmektedir. *Harfine parmak basmak* deyiminde görülen “harfine parmak komak ve harfine parmak urmak” şeklinde farklı formlarda deyim kullanımına *parmak basmak* deyimini özelinde rastlanmamaktadır.

Kaynaklar

- Açıkğöz, N. (2017). *Riyâzî’ş-Şuarâ (Tezkiretü’ş-Şuara)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-191371/riyazi-riyazus-suaratezkiretus-suara.html>
- Aksan, D. (1993). *Türkçenin gücü*. Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (2019). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2*. İnkılap Yayınları
- Aksoyak, İ. H. (2009). Dîvan şiirinin dili imparatorluk dilidir. *Turkish Studies*. 4 (5), 1-18.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âli Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208602/gelibolulu-mustafa-ali-divani.html>
- Aksoyak, İ. H. (2021). Farsçada yaşamış Türkçe bir kelime: “Çapar-hâne”. *Akademik Dil ve Edebiyat Derigisi*, 5 (4), 1728-1731.
- Avşar, Z. (2017). *Revânî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196374/revani-divani.html>
- Aydın, G. (2019). Bosnalı Sâbit Dîvânı’nın bağlamli dizin ve işlevsel sözlüğü. (Tez no. 551475) [Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez.<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Batıslam, H. D. (2006). Tokatlı Ebûbekir Kânî’nin bir mektubu. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 69-76.
- Bilge, M. (2008). Günahkâr Dîvânı tenkitli metin. (Tez no. 229365) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez.<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Canım, R. (2018). Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-216998/latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzama.html>
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük, c. 4*. Ötüken Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (1994). *Deyimlerimiz*. Özgül Yayınları.
- Demirkazık, H. İ. (2009). 18. YY şairi Mustafa Fennî Dîvânı. (Tez no: 249576) [Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez.<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Dihhuda, A. E. (t.y.). Lügatnâme-i Dihhuda. <https://www.parsi.wiki/fa/wiki/148712/%D8%A7%D9%86%DA%AF%D8%B4%D8%AA>
- Dilçin, C. (2009). *Yeni tarama sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Eyüboğlu, E. K. (1975). *On üçüncü yüzyıldan günümüze kadar şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler*. Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Gök, S. (2017). Hayretî Divanı sözlüğü. (Tez no: 483192) [Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Işıkhan, D. (2015). Rağmî hayatı edebi kişiliği ve Divanı'nın notlandırılmış metni. (Tez No.407173) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kültür Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- İpekten, H. Kut, G. İsen, M. Ayan, H. & Karabey, T. (2017). *Sehî Bey Heşt-Bihişt*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkireler.html>
- İsen, M. (2020). *Usûlî Divânı*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kanar, M. (2010). *Farsça-Türkçe sözlük*. Say Yayınları.
- Kaplan, F. (2018). Latîfi Tezkiresi'nde edebî eleştiri terimleri ve edebiyat eleştirisi. (Tez No.501882) [Doktora tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kılıç, F. (2017). *Âşık Çelebi Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195827/asik-celebi-divani.html>
- Kubbealtı Lügati (t.y.). Müşârün-bi'l-benân, Müşârü'n-ileyh. Erişim Tarihi: Şubat 20, 2022, <http://lugatim.com/s/m%C3%BC%C5%9Far>
- Musavver Divân-ı Necâtî*. Mısır Milli Kütüphanesi. No: 18.
- Musluoğlu, F. (2021). Hayretî Divanı (Tenkitli metin-dil içi çeviri). (Tez No.694934) [Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Okumuş, S. (2007). Nebzî Divânı (İnceleme-Metin). (Tez no. 217461). [Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Öztürk, F. (2007). Bâkî Divânı sözlüğü [bağlamli dizin ve işlevsel sözlük]. (Tez no. 218255) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Öztürk, M. & Örs, D. (2009). *Mütercim Asım Efendi Burhân-ı Katı*. TDK Yayınları.
- Özyaşamış Şakar, S. (2021). *Eski Türkiye Türkçesinin deyimler sözlüğü*. DBY Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2006). *Türkçe deyimler sözlüğü*. Arkadaş Yayınları.
- Saraçbaşı, M. E. (2010). *Örnekleleriyle büyük deyimler sözlüğü I-II*. YKY Yayınları.
- Solmaz, S. (2009). *Gülşen-i Şu'arâ, Bağdatlı Ahdî*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkireler.html>
- Steingass, F. (2005). *Persian-English dictionary*. Çağrı Yayınları.
- Sunal, A. (2014). Sâdik Divânı (İnceleme-Metin). (Tez no. 363751) [Yayımlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Şenödeyici, Ö. (2011). Nâ'îlî Divânı sözlüğü [bağlamli dizin ve işlevsel sözlük]. (Tez no. 277117) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Şentürk, A. A. (2021). *Osmanlı şiiri kılavuzu c. 5*. DBY yayınları.
- Şimşek, M. S. & Uzun, T. (1991). *Arapça-Türkçe deyimler-kalıp ifadeler-atasözleri sözlüğü*. Beyan Yayınları.
- Şükün, Z. (1984). *Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ, C. 1*. Milli Eğitim Basımevi
- Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamli Dizini ve İşlevsel Sözlüğü (TEBDİZ)*. <http://www.tebdiz.com/>
- Tietze, A. (2018). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati, c. 6*. TÜBA Yayınları.
- Tokmak, A. N. (2001). *Telaffuzlu Türkçe-Farsça ortak deyimler sözlüğü*. Simurg Yayınları.
- Toparlı, R. & Çöğenli, M. S. (1990). *Osmanlıca'da kullanılan arapça ve farsça edat zarf deyim ve terkipler*. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Tuğlacı, P. (1985). *Okyanus ansiklopedik sözlük*. Cem Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) Parmak basmak. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Erişim Tarihi: Şubat 20, 2022, <https://sozluk.gov.tr/>

- Türk Dil Kurumu (t.y.). Dak tutmak. *Tarama Sözlüğü*. Erişim Tarihi: Şubat 20, 2022, <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu (t.y.). Bağlam. *Türkçe Güncel Sözlük*. Erişim Tarihi: Şubat 20, 2022, <https://sozluk.gov.tr/>
- Vural, E. (2013). Michigan Üniversitesi 356 numaralı Şiir Mecmû'ası (İnceleme-Metin). (Tez No.345675) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yakar, H. İ. (2018). *Gelibolulu Sun'î Divânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-204115/gelibolulu-suni-divani.html>
- Yekbaş, H. (2020). *Sehî Bey Divânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-273692/sehi-bey-divani.html>
- Yılmaz, N. (2006). *Ahmed-i Rıdvân Rıdvâniyye İnceleme-Metin-Dizin*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78415/ahmedi---iskendername.html>
- Yılmaz, O. (2019). *Lisânu'l-Acem Ferheng-i Şu'ûrî*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Etik Kurul İzni** Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.
- Çatışma Beyanı** Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.
- Destek ve Teşekkür** Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.